

Pedagogika społeczna i praca socjalna.

Pedagogika społeczna jest nauką o bogatych, wieloletnich tradycjach, powiązaną ściśle z wieloma innymi dziedzinami. Powstała na przełomie dziewiętnastego i dwudziestego stulecia, nauka ta przeszła do dziś liczne transformacje, coraz bardziej zmiernając ku swej zasadniczej funkcji, jaką jest przygotowywanie do świadczenia pomocy osobom potrzebującym. Burzliwe dzieje całego świata wywarły piętno na losach tej nauki. Stopniowa poprawa sytuacji gospodarczej poszczególnych krajów, z jaką mieliśmy do czynienia w czasie ostatnich stu lat, pociągnęła za sobą rozpady grup społecznych i powstawanie znacznych różnic w sytuacji finansowej ludności, dlatego też zaistniała konieczność udzielania pomocy najuboższym i potrzebującym. Mając na uwadze znaczenie, jakie ta powiązana z naukami biologicznymi, kulturowymi i etycznymi nauka odgrywa w dzisiejszym świecie, postanowiliśmy przyjrzeć się uważnie fundamentalnym dla niej pojęciom. W związku z tym, w niniejszej pracy postaramy się zdefiniować termin pedagogika społeczna, wyjaśnić pojęcie wychowania i środowiska wychowawczego, przedstawić główne cele humanistycznego podejścia pedagogiki społecznej, przybliżyć tajniki pracy socjalnej oraz zaprezentować różne metody działania pracownika socjalnego.

Czym jest pedagogika społeczna? Ryszard Wroczyński określa ją mianem nauki, która bada znaczenie środowiska dla procesu wychowania jednostki oraz rozważa i wdraża możliwie najlepsze, z wychowawczego punktu widzenia, wytyczne dla prawidłowego funkcjonowania tego środowiska (zajmuje się tzw. organizowaniem środowiska, czyli stymulowaniem właściwych procesów wychowawczych). Nauka ta nie analizuje funkcjonowania instytucji wychowawczych, takich jak szkoła, przedszkole, organizacje młodzieżowe, lecz zajmuje się ich indywidualnymi właściwościami z punktu widzenia środowisk, jakie stanowią i związków, jakie w nich zachodzą. Każda z tych instytucji stanowi specyficzne środowisko wychowawcze. Zobaczmy teraz jak określa się ten termin w pedagogice społecznej.

Zdaniem Aleksandra Kamieńskiego, środowisko wychowawcze stanowi element ogólnego środowiska społecznego jednostki, uwzględniając zarówno miejsce, w którym żyje dana jednostka, jak i kulturę, w jakiej się obraca. Środowisko wychowawcze tworzą poszczególne jednostki, zespoły jednostek i instytucje wpływające na wychowanie jednostki. Helena Padlińska twierdzi, że przez środowisko wychowawcze należy rozumieć czynniki przyrody i warunki życia jednostki. Jest wszystkim, co wpływa na cechy, osobowość, charakter, kulturę i wiedzę jednostki. Wiemy już, jak należy rozumieć pierwszy z istotnych dla pedagogiki społecznej termin, czyli środowisko wychowawcze. Zobaczmy teraz, jak w pedagogice społecznej definiuje się samo "wychowanie".

Z punktu widzenia pedagogiki społecznej za wychowanie należy uważać każdy bodziec powodujący zmiany w osobowości jednostki. Są to zarówno czynności intencjonalne i pożądane, jak i te niezamierzone. Poznawszy fundamentalne pojęcia pedagogiki społecznej, przeanalizujemy teraz główne cele tzw. humanistycznego podejścia pedagogiki społecznej.

Humanizm oznacza dogłębne i wszechstronne zainteresowanie wszystkimi sferami życia człowieka. Z jednej strony, jest to koncentracja na wewnętrznych potrzebach, rozwoju osobowości, stanie ducha, uczuciach i doznaniach, z drugiej zaś strony jest to koncentracja na wszelkich bodźcach z zewnątrz i tym, co widoczne dla oka. Biorąc pod uwagę ogromną pojemność terminu "humanizm", humanistyczne podejście pedagogiki społecznej obejmuje zarówno zainteresowanie potrzebami wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi jednostki. W podejściu humanistycznym pedagogiki społecznej mamy do czynienia z katalogiem sytuacji życiowych jednostek, które określamy mianem stanów. Wyróżniamy następujące stany:

- Samodzielność - czyli sytuacja autonomii tak pod względem pieniężnym i materialnym, jak dojrzałości społecznej. Odpowiedzialność, umiejętność wychodzenia z kłopotów, zaradność;
- Opieka międzyludzka - czyli nieustanna, nie nastawiona na zyski, lecz na wspieranie jednostki, aktywność, oparta na zasadzie wspierania osoby potrzebującej przez inną osobę czy instytucję; z tego rodzaju aktywnością spotykamy się, gdy z pewnych przyczyn jednostka nie może chwilowo, lub ciągle radzić sobie z problemami. Celem tej aktywności jest osiągnięcie stanu, w którym potrzebujący stanie się samodzielny;
- Pomoc - czynność mająca wesprzeć osobę potrzebującą, w dojściu do stanu postrzeganego za normalny. Pomocy udzielają osoby, zespoły i placówki, w momencie, gdy potrzebujący nie potrafi poradzić sobie z okolicznościami, okolicznościami, w jakich się znalazł;
- Wsparcie społeczne - z jednej strony polega na udzielaniu pomocy w momencie występowania trudności, z drugiej zaś strony oznacza współpracę w wypadku występowania trudności; powodem udzielania wsparcia jest zazwyczaj sympatia, litość, odpowiedzialność za czyjeś losy; Wsparcie ma często charakter nieoficjalny; do osób, którym najczęściej udziela się wsparcia zaliczamy rodzinę, krewnych, przyjaciół i znajomych, a wśród sytuacji wymagających wsparcia musimy wymienić przede

wszystkim problemy finansowe i osobiste. Wymienione powyżej stany, to sytuacje, w jakich może się znaleźć każdy człowiek. Każdy może być potrzebującym i każdy może udzielić wsparcia, pomocy, opieki międzyludzkiej. Istnieje jednak dziedzina nauki, której specjaliści zawodowo zajmują się udzielaniem wsparcia, pomocy i opieki. Dziedzinę tę nazywamy pracą socjalną.

Istnieje wiele definicji pracy socjalnej. Można ją na przykład traktować jako profesjonalne działania mające na celu wspieranie jednostki w staraniach o polepszenie jej umiejętności życia w społeczeństwie. Może też być uznawana za zawodowe działania mające ułatwić pojedynczym osobom i grupom, uświadomienie problemów wewnętrznych i zewnętrznych, mających na nich negatywny wpływ. Rehabilitacja czy korekta dokonywana we współpracy z pracownikiem socjalnym, ma pomagać im w wychodzeniu z kłopotów. Praca socjalna musi działać na rzecz całego społeczeństwa i każdej jednostki bez względu na płeć, wyznanie, rasę czy pozycję społeczną. Rada Europy przyjmuje, że rola pomocy socjalnej polega na wspieraniu osób i całych grup społecznych w procesie współżycia w danym środowisku oraz nakłanianie do podejmowania wysiłku zmierzającego do wewnętrznego podbudowania za pomocą odkrywania ich ukrytych zdolności i umiejętności. Głównym zadaniem pracy socjalnej jest pomoc w tworzeniu pozytywnych relacji pomiędzy potrzebującym a środowiskiem społecznym, celem podniesienia standardu życia potrzebującego. Do pomniejszych zadań pracy socjalnej zaliczamy:

- 1) ułatwianie jednostkom rozwijania zdolności wychodzenia z kłopotów i umiejętnego postępowania w różnych okolicznościach;
- 2) wspieranie działań zmierzających do pozyskiwania dochodów;
- 3) stymulowanie do budowania pozytywnych relacji pomiędzy potrzebującym a społeczeństwem;
- 4) uwrażliwianie placówek instytucji na problemy potrzebujących.

Działalność pracownika socjalnego może przybierać różne formy. Generalnie rzecz biorąc wyróżniamy trzy metody pracy socjalnej: metodę indywidualnych przypadków, metodę pracy grupowej i metodę tworzenia

(organizowania) społeczności. Omówmy pokrótce każdą z tych metod.

Pierwszą, wspomnianą metodą, jest metoda indywidualnych przypadków. Zdaniem Tadeusza Pilcha istotą tej metody jest wnikliwa obserwacja indywidualnych cech, zachowań, doświadczeń każdej jednostki. Istnieją różne modele pracy socjalnej według tej metody: model psychospołeczny, model funkcjonalny, model modyfikacji zachowań. Stosując tę metodę należy pamiętać o następujących zasadach:

- 1) akceptacji, czyli uznania praw, decyzji, cech charakteru osoby zwracającej się z prośbą o udzielenie pomocy;
- 2) komunikacji, czyli porozumiewaniu się uczestniczących w spotkaniu stron; wymiana zdań, myśli połączona z wzajemnym zrozumieniem i akceptacją, nawet w przypadku odmiennych poglądów; to rodzaj specyficznej łączności między stronami;
- 3) indywidualizacji, czyli odrębnym, jednostkowym traktowaniu każdego przypadku, w celu udzielenia najbardziej adekwatnej formy pomocy;
- 4) zasadzie uczestnictwa, czyli czynnym i rozmyślnym udziale potrzebującego pomocy w działaniach zmierzających do poprawy jego sytuacji życiowej;
- 5) zasadzie zaufania i poszanowania prywatności, czyli stwarzaniu warunków sprzyjających zawierzeniu, ufności szczerości potrzebującego względem pracownika socjalnego, z zachowaniem szacunku wobec jego zwierzeń;
- 6) zasadzie samoświadomości, czyli umiejętności rozdzielenia życia zawodowego od życia prywatnego (w tym także osobistych przekonań pracownika socjalnego). Techniki stosowane w pracy tą metodą to: wywiad, obserwacja oraz analiza dokumentów osobistych jednostki.

Drugą, wymienioną powyżej metodą pracy socjalnej, jest praca metodą grupową. Zdaniem Floriana Znanickiego, grupa społeczna jest zgromadzeniem jednostek, które w ich opinii tworzy osobną całość. Aleksander Kamieński wyodrębnił trzy typy pracy grupowej:

- 1) grupy rozwojowo-wychowawcze, których zadaniem jest stymulowanie osobistego rozwoju wszystkich członków, którzy w różnym stopniu utożsamiają się z grupą (przykład takich grup stanowią organizacje młodzieżowe);
- 2) grupy rewalidacyjne, których zadaniem jest ułatwianie osobom częściowo nieprzystosowanym do życia spełnianie czynności społecznych (przykładem takich grup są placówki opiekuńczo-wychowawcze i kulturalno-oświatowe);
- 3) grupy psychoterapeutyczne, które w oparciu o metody psychologii klinicznej, ułatwiają potrzebującym pomocy osiągnięcie sprawności społecznej i psychicznej.

Natomiast zdaniem Charlesa Zastrowa, podział metod pracy przedstawia się następująco:

1) grupy rekreacyjne, mające za zadanie przygotowywanie zabaw, gier, wymagających aktywności fizycznej, tworzone samorzutnie i zwykle bez nadzoru (na przykład miłośnicy piłki nożnej czy jazdy rowerem);

2) grupy umiejętności rekreacyjnych, mające za zadanie rozwijanie umiejętności na przykład sportowych, łącznie z dostarczaniem przyjemnych wrażeń uczestnikom przyjemnych wrażeń, pod okiem osoby prowadzącej. Członkowie tych grup uczestniczą w zawodach z danej dyscypliny;

3) grupy socjalizacyjne, których zadaniem jest formowanie lub transformacja postępowania osób należących do grupy, w taki sposób, by odpowiadało ono normom społecznym; grupy te dążą do zwiększania zdolności interpersonalnych, podbudowywania wiary w siebie, stymulowania przyszłościowego myślenia. Na czele tych grup stoją najczęściej pracownicy socjalni;

4) grupy terapeutyczne, których członkami są jednostki z zaburzeniami psychicznymi bądź socjalnymi; w takich grupach dużą rolę odgrywają wzajemne relacje pomiędzy ich członkami, którzy wzajemnie się wspierają; wspólne szukanie rozwiązań problemów oraz zrozumienie kłopotów innych członków grupy,

to podstawowe założenia tego rodzaju metod pracy;

5) grupy spotkaniowe, których celem jest ułatwianie zrozumienia siebie i pozostałych członków i nawiązywanie z nimi pozytywnych relacji;

6) grupy edukacyjne, których funkcją jest udzielanie praktycznych informacji z zakresu wychowania i opieki (na przykład poradnie dla przyszłych rodziców); porady te są udzielane przez pracowników socjalnych specjalizujących się w danej dziedzinie;

7) grupy samopomocy, które powstają z inicjatywy osób, powiązanych tą samą przypadłością czy chorobą; zwykle bez specjalnego przewodnictwa ze strony pomocy społecznej (przykładem takiej grupy są Amazonki);

8) grupy problemowe i precyzyjne, tworzone z inicjatywy pracowników socjalnych, zainteresowanych daną kwestią.

Pierwszą fazą pracy grupowej jest powstanie grupy. Różniące się pod względem osobowości, doświadczeń postanawiają założyć grupę. Obserwujemy

wówczas:

- poszukiwanie potencjalnych kandydatów do nawiązania bliższych relacji,
- tendencje do ustosunkowywania się do osoby prowadzącej grupę (stosunek ten może być podrzędny bądź nadrzędny),
- poszukiwanie pozycji w hierarchii tworzonej społeczności.

Druga faza pracy grupowej, istotna dla jej późniejszego funkcjonowania, to określenie układu i normy grupy. W tej fazie ustala się metody działania, które zdecydują o skuteczności grupy. Obserwujemy wówczas:

- przedsięwzięcia realizowane przez poszczególnych członków celem zajęcia określonej pozycji w układzie grupy,
- lęk przed zacieraniem się granic własnej odrębności, tak wyraźnych przed przystąpieniem do grupy,
- odzew osób tworzących grupę na przestrzeganie bądź łamanie formalnych zasad działania grupy.

Te naturalne podczas powstawania grupy procesy, muszą zachodzić pod czujnym okiem pracownika socjalnego, czuwającego nad tym, by nie przyniosły niepożądanych efektów.

Trzecią fazą, fazą nastawioną na działanie jest urzeczywistnianie założeń grupy. Znający się już członkowie przystępują do aktywnych działań zmierzających do osiągnięcia zamierzonych celów. Wszyscy uczestniczą w procesach decyzyjnych i w praktycznych działaniach.

Ostatnią fazą pracy grupowej jest ewaluacja rezultatów podjętych działań i podejmowanie decyzji w kwestii dalszego funkcjonowania społeczności.

Trzecia i ostatnia metoda w pracy socjalnej - metoda organizowania środowiska, przebiega według następujących etapów:

1). Diagnozowanie zapotrzebowania, niedoboru, niebezpieczeństw występujących w badanej społeczności;

2). Powołanie odpowiednich grup, odpowiedzialnych za realizację poszczególnych zadań i opracowanie planu działania, przygotowanie odpowiedniej strategii informowania o przebiegu działań;

Na tym etapie następuje dopracowywanie form pracy opiekuńczo-wspomagająco-rozwojowych, ciągle odkrywanie istniejących objawów niedostatku i ich badanie. Na tym etapie konieczne jest często tzw. wtórne pobudzanie, czyli zachęcanie osób zainteresowanych do podejmowania kolejnych działań. Rezygnacja, jaką często obserwuje się w tej fazie, wynika z odkrywania coraz to nowych przejawów niedostatku. Należy walczyć z tą rezygnacją poprzez przygotowywanie zabaw dla dzieci i różnych form rozrywki dla dorosłych. Jest to, najogólniej rzecz biorąc, nieustanne staranie o poprawę sytuacji życiowej członków danej społeczności poprzez realizowanie następujących założeń:

- usunięcie istniejących przeszkód społecznych,
- udzielanie specjalistycznej pomocy osobom będącym w potrzebie,
- aktywizacja ludności - wspólne akcje publiczne.

3). Obserwacja, ewaluacja wyników i wprowadzanie ulepszeń. Należy nieustannie przyglądać się badanej społeczności, by w przyszłości usprawnić udzielanie koniecznej pomocy i dostosować jej wymiar do oczekiwań i możliwości członków danej społeczności.

Podsumowując możemy stwierdzić, że pedagogika społeczna to niezwykle użyteczna, a zarazem szeroka dziedzina wiedzy. Powiązana z wieloma innymi naukami, kryje w sobie wiele tajemniczych pojęć. Mamy nadzieję, że chociaż trochę udało nam się przybliżyć Państwu jej tajniki.